

ОРГАНІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ФОРМ ДЕПОЗИТНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Анотація. Розглядаються проблеми організації депозитних операцій та пропонуються шляхи вдосконалення. Виявлено фактори, що впливають на вибір фізичною особою банку для вкладання коштів. Також у статті визначено вплив залежності між обсягами депозитів фізичних осіб та фінансовими результатами банку.

Ключові слова: депозит, депозитні операції, управління депозитними операціями, строкові депозити, депозити до запитання.

Вступ. Проблема залучення вільних грошових коштів населення – одна з найактуальніших сьогодні. Завдання банків – акумулювати тимчасово вільні кошти населення для їх подальшого інвестування в економіку. В той же час важливо підкреслити, що й самі банки не можуть розвиватися стійко і стабільно, не маючи надійної ресурсної бази. Вони не можуть розвивати в тому числі й кредитні операції в умовах обмеженості ресурсів. Тому проблема розробки і виконання організації депозитних операцій банків – одна з найважливіших.

Постановка завдання. Мета роботи – розробка рекомендацій з організації депозитних операцій та підвищення їхньої ефективності.

Застосовані такі методи дослідження: статистичний та графічний аналіз, метод аналізу ієрархії, кореляційно-регресійний аналіз.

Результати. За законодавством України, депозит – це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, розміщені вкладником на визначений строк зберігання або без зазначення такого і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Для банків депозитні операції – основні у світовій практиці банківських операцій. Саме вони розкривають зміст діяльності банку як посередника в придбанні ресурсів на вільному ринку кредитних ресурсів. Об'єктами депозитних операцій є депозити. За порядком залучення коштів депозити банку поділяються на три групи: депозити до запитання; строкові депозити; ощадні вклади населення [1].

Більшість банків України розробили цілі системи депозитних вкладів, орієнтованих на дрібних вкладників. Протягом 2007–2008 рр. спостерігається тенденція до збільшення обсягів депозитів фізичних осіб, що свідчить про зростання довіри населення до банківської системи. Це, у свою чергу, явище позитивне для банків, які з допомогою коштів вкладників розширюють свої пасиви. Аналізуючи ринок депозитів, зазначимо, що більшість вкладів зроблено в національній валюті, а меншу частку займають кошти в іноземній валюті; що в загальній сумі залучених коштів питома вага цих коштів коливається – це залежить від поточного валютного курсу гривні, інфляційних очікувань, стану платіжного балансу, наявності та умов обов'язкового продажу валютної виручки.

Банки повинні бути надійними, а їхні послуги – різноманітними та доступними. Також важливим фактором є рівень сервісу, пропонований банками

індивідуальним вкладникам, широкий набір відповідних послуг, розвиненість мережі філіалів, доступність консультацій.

Нарешті, загальна політична й економічна ситуація повинна бути стабільною, а правова база гарантувати право власності та заохочування до інвестування. Держава має забезпечувати прийняття і безумовне виконання системи законів, підтримуючих капіталізацію заощаджень населення [2].

В умовах нестабільної економічної ситуації на українському ринку існує високий рівень інфляції, що є негативним фактором, тому кожна фізична особа головною метою для себе ставить збереження реальної вартості грошей.

Отже, розглянемо співвідношення інфляційної ставки та ставки депозитів у валюті для фізичних осіб (див. рис. 1).

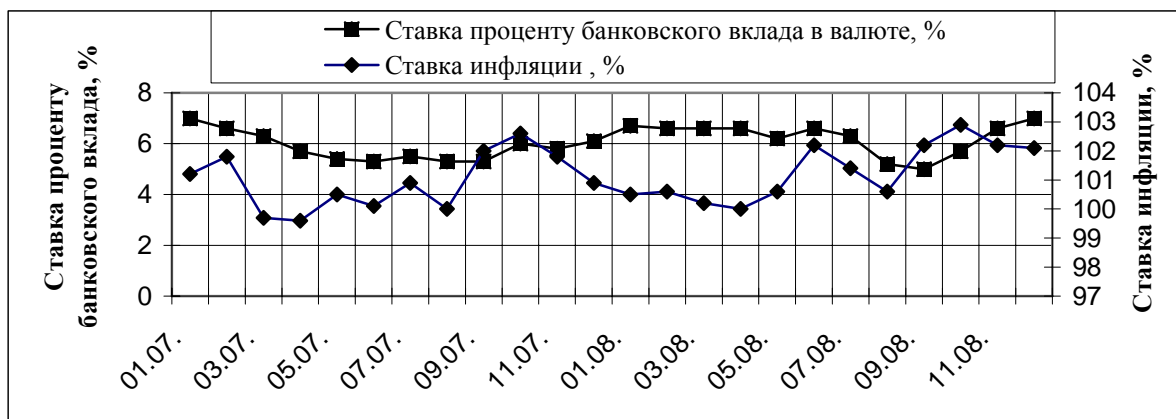

Рис. 1. Коливання ставок інфляції та депозитів в іноземній валюті для фізичних осіб

Як видно з рис. 1, протягом 2007–2008 рр. спостерігаються значні коливання ставки інфляції. У зв'язку з нестабільною політичною ситуацією в країні вона в деяких випадках навіть перевищує ставку по вкладах в іноземній валюті. А це означає, що в ці періоди фізична особа не тільки не отримувала дохід зі своїх заощаджень, а й зазнала збитків від цього.

При прийнятті рішення про розміщення власних коштів на депозитні рахунки одного чи кількох банків фізична особа керується принципом можливості отримання максимального прибутку від укладання коштів, їхнього захисту від інфляції та ін. Отже, банк намагається найкраще і в повному обсязі задовольнити потреби клієнта. В такому випадку проблема полягає в пошуку фізичною особою такого банку (об'єкта розміщення коштів), який найефективніше здатний реалізувати вимоги клієнта. Для розв'язання цієї проблеми використовується метод аналізу ієрархій (МАІ), що полягає в декомпозиції проблеми на простіші складові та подальшій обробці послідовності суджень особи, яка приймає рішення, за парними порівняннями [4].

Найоб'єктивніша характеристика банку – це його властивості, що проявляються у взаємодії із зовнішнім середовищем (конкурентами, клієнтами тощо). Рівень структуризації властивостей визначається рівнем декомпозиції моделі об'єкта [3].

З метою вибору фізичною особою банку для вкладання коштів на строковий депозит із виплатою відсотків у кінці терміну розглянуте завдання, найвища мета якого – вибір оптимального варіанта банку, що найбільше для цього підходить.

Групою експертів виділено різні властивості банків. Проаналізувавши думки експертів, можна зробити висновок, що основними властивостями банків із залучення коштів можуть бути: рівень відсоткової ставки, надійність, розгалуженість мережі.

Для вкладання коштів фізичною особою в Харкові були відібрані такі банки: АКБ «Базис», АКБ «Укрсоцбанк», АКБ «Правекс банк», АКБ «УкрСиббанк», АКБ «Брокбізнесбанк», АКБ «Приватбанк», АКБ «Форум», ВАТ «Укргазбанк», «Родовід банк» «ПУМБ». Вони належать до різних груп за рейтингом обсягу активів станом на 01.01.2009 [8].

У кожного банку різні умови залучення коштів від фізичних осіб. Вибір того чи іншого банку з метою розміщення власних коштів на депозитні рахунки залежить лише від думки клієнта.

Відповідно до шкали відносної важливості (переваг), запропонованої американським спеціалістом із системного аналізу Т. Сааті, було оцінено пріоритетні властивості банку [3]. З цією метою складено матрицю парних порівнянь переваг альтернатив із погляду цільових критеріїв, що є квадратною n -мірною матрицею, та виставлено експертні оцінки відповідно до шкали відносної значимості.

Для кожного стовпця матриці M_j відповідно становило $(4,38;1,66;23,00;10,17)$, а $d_{\max} = 4,29$. Для оцінювання отриманої узгодженості припустимо, що було виконано її порівняння з випадковим індексом. Випадковий індекс для 4-мірної матриці дорівнює 0,9 [3], а величина відношення узгодженості склала 0,1. Одержаний результат менший за одиницю, що свідчить про добру узгодженість початкової матриці попарних порівнянь, які забезпечують досягнення загальної мети.

У результаті оцінки локальних пріоритетів банків за кожною ознакою було отримано вектор глобальних пріоритетів з урахуванням їхніх якостей. Найвищий одержаний результат вектора глобальних пріоритетів з урахуванням їхніх якостей відповідає банкам «ПУМБ», «УкрСиббанк» (0,11). Це свідчить, що вони мають найсприятливіші умови з залучення коштів від фізичних осіб у Харкові, на другому місці – «Базис», «Укрсоцбанк», «Укргазбанк» та «Родовід банк» (0,10). «Правекс-банк» на третьому місці (0,09) і відповідно на останньому – банк «Форум» (0,08).

Якщо пропозиції «ПУМБ» та «УкрСиббанку» з залучення коштів населення зміняться (наприклад, банк знизить відсоткову ставку за строковими депозитами), то «Базис», «Укрсоцбанк», «Укргазбанк» та «Родовід банк» мають практично однакові шанси отримання додаткових фінансових ресурсів від фізичних осіб. Важливі переваги «ПУМБ» та «УкрСиббанку» порівняно з іншими банками – поєднання надійності та досить високих ставок.

При вивченні розвитку обсягів депозитів фізичних осіб у часі виникає необхідність оцінити ступінь зв'язку в змінах таких статистичних показників, як надійність банку, рентабельність капіталу, достатність капіталу, кредити фізичних осіб, зобов'язання, депозити юридичних осіб, відсоткова ставка по депозитному вкладу, що впливають на обсяги депозитів фізичних осіб.

Таким чином, постає завдання моделювання обсягів депозитів фізичних осіб шляхом вимірювання зв'язку між зміною одного або двох показників різного змісту, але так чи інакше пов'язаних між собою.

Для виявлення взаємозв'язку між динамікою обсягів депозитів фізичних осіб та надійністю банку, рентабельністю капіталу, достатністю капіталу, кредитами

фізичних осіб, фінансовими результатами сформовано вхідну базу даних (табл. 1), яка являє собою сукупність статистичних показників. Ці дані були зібрані на 01.02.2008 для 33 банків [7].

Таблиця 1

Вихідні дані для знаходження зв'язку між обсягом депозитів фізичних осіб та обсягом кредитів фізичних осіб, фінансовим результатом, достатністю капіталу, надійністю банку, рентабельністю капіталу станом на 01.02.2008

№ з/п	Банк	Депозити фіз. осіб, млн грн	Кредити фіз. осіб, млн грн	Фінансовий результат, млн грн	Достатність капіталу	Надійність банку	Рентабельність капіталу, %
1	Приватбанк	24 634,09	21 124,10	282,77	0,11	0,12	4,60
2	Райффайзен Банк Аваль	16 366,70	18 031,70	218,21	0,12	0,14	3,81
3	Ощадбанк	11 538,58	5 509,58	45,91	0,11	0,13	2,12
4	Укрсоцбанк	7 689,85	14054,40	79,09	0,10	0,12	2,38
5	Надра	7 584,47	9 532,75	25,71	0,09	0,10	1,24
6	Укрсиббанк	6 824,73	18677,20	32,76	0,12	0,13	0,72
7	Укрпромбанк	6 546,98	2 001,86	19,07	0,11	0,13	1,39
8	Фінанси та кре- дит	5 016,38	4 442,94	4,24	0,14	0,16	0,21
9	Форум	4 149,41	2 340,97	7,65	0,11	0,12	0,47
10	Родовід банк	3 379,58	2 161,19	19,37	0,11	0,13	1,58
11	Укргазбанк	3 166,90	1 590,87	25,51	0,10	0,11	2,52
12	Правекс-банк	3 104,66	3 554,65	1,50	0,15	0,17	0,19
13	ОТП Банк	2 588,19	8 380,19	85,10	0,09	0,10	4,80
14	Брокбізнесбанк	2 425,51	1 753,26	13,36	0,19	0,23	0,58
15	Південний	2 289,78	807,70	21,50	0,15	0,17	1,92
16	ПУМБ	2 251,80	2 297,08	12,04	0,17	0,21	0,49
17	Імекс-банк	1 838,35	648,25	8,32	0,12	0,14	1,58
18	Хрещатик	1 361,93	759,04	13,92	0,12	0,14	1,99
19	ВТБ Банк	1 156,98	1 138,13	17,59	0,24	0,31	0,64
20	Індекс-банк	1 150,08	913,90	3,33	0,15	0,18	0,81
21	Прокредит банк	923,13	1 447,45	1,00	0,13	0,15	0,30
22	Індустріалбанк	840,43	351,63	15,08	0,13	0,15	3,23
23	Мегабанк	823,62	447,64	2,39	0,18	0,22	0,68
24	Захід інкомбанк	724,94	333,95	4,61	0,11	0,12	3,23
25	Діамант банк	535,12	129,22	1,57	0,13	0,15	0,94
26	Експобанк	527,06	223,44	2,94	0,12	0,14	1,62
27	Альфа-банк	514,10	4 065,28	16,39	0,12	0,13	0,85
28	Європейський	480,95	367,44	0,93	0,09	0,10	0,69
29	Транс банк	471,72	132,35	0,43	0,10	0,10	0,39
30	Факторіал-банк	465,45	378,39	0,10	0,18	0,22	0,05
31	Меркурій	423,84	250,99	1,44	0,10	0,11	1,56
33	Золоті ворота	361,75	337,14	0,90	0,11	0,12	1,08

Для аналізу динаміки обраних показників слід розрахувати матрицю парних кореляцій. Матриця коефіцієнтів парної кореляції має такий вигляд (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця коефіцієнтів парної кореляції

Показники	Надійність банку	Рентабельність капіталу	Достатність капіталу	Кредити, надані фізичним особам	Фінансовий результат
Депозити фізичних осіб	0,25	0,50	0,29	0,87	0,91

Здійснюючи якісний аналіз матриці парних кореляцій (табл. 2) з метою виявлення показників, найбільш істотно впливаючих на динаміку обсягів депозитів фізичних осіб, можна зробити такі висновки. Найтісніший зв'язок обсягів депозитів фізичних осіб мають з фінансовим результатом (0,91) та кредитами фізичних осіб (0,87). Незначно впливає на обсяги депозитів фізичних осіб рентабельність капіталу (0,50), а надійність банку (0,25) та достатність капіталу (0,29) майже не впливають на обсяги депозитів фізичних осіб.

Окрім обсягів кредитів фізичних осіб та фінансових результатів, інші фактори незначно впливають на обсяги депозитів фізичних осіб, таким чином, як незалежні фактори замість 5 залишаються 2, тому в подальшому застосовується регресійний аналіз, який дозволяє побудувати статистично значиме регресійне рівняння.

Взаємозв'язок між обсягами депозитів фізичних осіб та кредитів фізичних осіб характеризується високим коефіцієнтом парної кореляції, що дозволяє говорити про наявність прямого, тісного взаємозв'язку між показниками, що досліджуються. Великі обсяги вкладів фізичних осіб у банк дають можливість банку видавати кредити.

Припустимо, що між обсягами депозитів фізичних осіб та кредитами фізичних осіб існує лінійний кореляційний зв'язок, який можна виразити у вигляді рівняння прямої:

$$Y_x = 423,83 + 0,7811 \cdot X.$$

Для того, щоб переконатися в точності рівняння зв'язку й правомірності його використання для практичної мети, надано статистичну оцінку надійності показників зв'язку. Коефіцієнт множинної кореляції дорівнює 0,87, що вказує на наявність лінійного зв'язку між залежною та незалежною перемінними.

Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,75. Таким чином, отримана модель приблизно на 75 % пояснює зміну рентабельності від зміни досліджуваних факторів. Це значить, що кореляційна модель адекватна, але в неї не було включено інших істотних факторів.

Скоригований коефіцієнт детермінації дорівнює 0,75, тобто за рахунок виправлення величина коефіцієнта детермінації істотно не зменшилася.

Оцінку адекватності регресійної моделі проведемо за допомогою F-критерію Фішера. Для цього попередньо розрахуємо F-теоретичне за допомогою

функції «ФРАСПРОБР». Отже, F-теоретичне з рівнем значущості 0,05 та кількістю ступенів свободи (1), (52) дорівнює 4,03. Через те що F-фактичне більше F-теоретичного (157,53 > 4,03), виходить, що гіпотеза про відсутність зв'язку між обсягами депозитів фізичних осіб та кредитами фізичних осіб відхиляється, тобто рівняння регресії можна визнати значущим, адекватним.

Взаємозв'язок між обсягом депозитів фізичних осіб та фінансовими результатами характеризується найвищим коефіцієнтом парної кореляції – 0,91. За результатами регресійного аналізу були знайдені параметри рівняння, таким чином рівняння регресії має вигляд:

$$Y_x = 791,05 + 81,79 \cdot X.$$

Коефіцієнт детермінації склав 0,82, тобто 82,31 % варіабельності фінансового результату зумовлено зміною обсягу депозитів фізичних осіб. Таким чином, кореляційна модель адекватна, хоч у неї включено майже 18 % інших істотних факторів.

Скоригований коефіцієнт детермінації дорівнює 0,82, тобто за рахунок виправлення величина коефіцієнта детермінації не зменшилася.

Оцінку адекватності цієї регресійної моделі було проведено за допомогою F-критерію Фішера, результати якого показали, що F-фактичне більше F-теоретичного (242,01 > 4,03). Це означає, що гіпотеза про відсутність зв'язку між обсягами депозитів фізичних осіб та фінансовими результатами відхиляється, тобто рівняння регресії можна визнати значущим, адекватним.

Доведено, що параметри рівнянь регресії значимі, рівняння регресій мають значимість, коефіцієнти детермінації високі. Можна зробити висновок, що побудовані регресійні моделі залежності обсягів депозитів фізичних осіб та обсягів кредитів фізичних осіб, а також залежності обсягів депозитів фізичних осіб та фінансових результатів можуть бути використані для аналізу й прогнозу. Це дасть можливість керівництву банків здійснювати планування фінансових показників діяльності, а також пропонувати шляхи їхнього підвищення.

Висновки. Таким чином, сутність організації депозитних операцій полягає в залученні коштів юридичних та фізичних осіб на вклади. Саме депозитні операції розкривають зміст діяльності банку як посередника в придбанні коштів на вільному ринку кредитних ресурсів. Банкам необхідно постійно підтримувати високий рівень сервісу клієнтів, пропонувати нові депозитні продукти та умови вкладання коштів, щоб утримувати та розширювати існуючу клієнтську базу. До них належать: пов-рахунки; superpow-рахунки; вклади, на які дохід нараховується за складними процентами; депозитні рахунки грошового ринку.

При формуванні банківських ресурсів банк повинен швидко реагувати на потреби клієнтів з метою їх залучення, орієнтуючись на міжнародні стандарти, практику діяльності провідних банків світу у сфері розширення банківської діяльності й за рахунок нетрадиційних банківських операцій та послуг.

Література

1. Власенко О. О. Розвиток українського ринку депозитів для фізичних осіб / О. О. Власенко // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 74–78.
2. Кожель Н. Основні тенденції змін у структурі вкладів на українському депозитному ринку як свідчення зміцнення довіри до банків / Н. Кожель // Вісник НБУ. – 2004. – № 11. – С. 43–45.

3. Лямець В. І. Системний аналіз: вступний курс. – 2-ге вид., перероб. та допов. / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев. – Харків : ХНУРЕ, 2004 – 448 с.
4. Трегуб Д. В. Тенденції розвитку сучасного ринку депозитів / Д. В. Трегуб // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 139–143.
5. Сводная информация рынков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finance.com.ua>
6. Депозиты будут дорожать. – 20.01.2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.finance.com.ua>
7. www.bank.gov.ua
8. www.aub.com.ua

Summary. The problems of organization of deposit operations are examined and the ways of perfection are offered. Found out factors which influence at choice the physical person of bank for inlaying of facilities. Also in the article certainly influencing of dependence between the volumes of deposits of physical persons and financial results of bank.

Keywords: deposit, deposit operations, management deposit operations, time deposits, deposits general delivery.